

РОЗДІЛ 2. КОРЕКЦІЙНА ПЕДАГОГІКА

ДУАЛЬНА ФОРМА НАВЧАННЯ ЯК УМОВА ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ

DUAL FORM OF EDUCATION AS A CONDITION FOR FORMING THE PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE SPECIALISTS OF SPECIAL EDUCATION

Стаття присвячена проблемі впровадження дуальної форми навчання у процес підготовки фахівців спеціальної освіти. У дослідженні визначено актуальність дуальної освіти для формування професійної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. Здійснено теоретичний аналіз проблеми організації дуальної форми навчання у закладах вищої освіти. Обґрунтовано значущість дуальної форми навчання для формування професійної мобільності фахівців спеціальної освіти, що проявляється у готовності до змін у професійній діяльності, швидкій адаптації до нових умов. Представлено методику та результати дослідження, присвяченого вивченню проблеми дуальної освіти здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта. Зокрема, визначено, що значна частина здобувачів поєднує навчання та професійну діяльність за фахом, проте не навчається на дуальній формі. При цьому більшість респондентів зазначали, що поєднувати навчання і роботу для них складно. Здобувачі вищої освіти відзначили недостатність знань про дуальну форму здобуття освіти, хоча виділяли значну кількість її переваг для успішного фахового навчання, працевлаштування та професійної самореалізації. Основними перевагами дуальної форми навчання здобувачі вищої освіти визначили можливість поєднувати навчання та роботу, отримати багато практичного досвіду, закріпити теоретичні знання. Водночас більшість респондентів не висловили готовності до навчання за дуальною формою здобуття вищої освіти. Результати дослідження свідчать про необхідність розробки механізмів ефективного впровадження дуальної форми навчання в освітній процес закладів вищої освіти для підготовки мобільних фахівців спеціальної освіти. Окреслено шляхи удосконалення системи дуальної освіти у процесі підготовки фахівців спеціальної освіти як умови формування їхньої мобільності у майбутній професійній діяльності.

Ключові слова: дуальна освіта, дуальна форма здобуття вищої освіти, мобільність, професійна мобільність, здобувачів вищої

освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта, заклад вищої освіти.

The article is devoted to the problem of introducing a dual form of education into the process of training specialists in special education. The study determined the relevance of implementing a dual form of education for the formation of professional competence of future specialists in special education. It is substantiated the significance of the dual form of obtaining education for the formation of professional mobility of future specialists in special education, which is manifested in readiness for changes in professional activity, quick adaptation to new conditions. The methodology and results of the study devoted to the study of the problem of dual education of higher education applicants in the specialty 016 Special education are presented. In particular, it was determined that a significant part of higher education students combine studies and professional activity by specialty, but do not study in a dual form. At the same time, the majority of respondents noted that it is difficult for them to combine study and work. Students of higher education noted the lack of knowledge about the dual form of education, although they highlight a significant number of its advantages for successful professional training, employment and professional self-realization. The main advantages of the dual form of education are the opportunity to combine study and work, gain a lot of practical experience, and consolidate theoretical knowledge. At the same time, the majority of respondents did not express readiness to study under the dual form of obtaining higher education. The results of the study indicate the need to develop mechanisms for the effective introduction of a dual form of education into the educational process of higher education institutions for the training of mobile specialists in special education. Ways to improve the system of a dual form of education in the process of training specialists in special education as a condition for the formation of their mobility in future professional activities are outlined.

Key words: dual education, dual form of obtaining higher education, mobility, professional mobility, higher education students in specialty 016 Special education, higher education institution.

УДК 378.147.091.31:376.011.3-051
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2022/54.2.11>

Докучина Т.О.,

канд. пед. наук, доцент,
доцент кафедри спеціальної
та інклюзивної освіти
Кам'янець-Подільського національного
університету імені Івана Огієнка

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна система освіти підвищує вимоги до професійної компетентності майбутніх фахівців спеціальної освіти. Передусім значущою є їхня готовність до безперервної освіти та інновацій у професійній діяльності, практична компетентність, швидка адаптація до нових умов. Це вимагає модернізації самої системи освіти, впровадження інноваційних

форм та технологій навчання. Однією з таких інновацій є дуальна форма здобуття освіти, яка передбачає поєднання професійного навчання і практичної професійної діяльності. Основою дуальної форми навчання є компетентнісний підхід, спрямований на формування у здобувачів вищої освіти здатності застосовувати отримані знання, вміння і навички у професійній діяльності.

Спеціальна освіта має великий резерв можливостей реалізації дуальної форми навчання здобувачів вищої освіти. Зокрема, заклади спеціальної та інклюзивної освіти потребують асистентів вчителя, функції яких могли б виконувати здобувачі вищої освіти, навчаючись на дуальній формі. В цілому дуальна форма здобуття вищої освіти буде ефективною для тих здобувачів, які поєднують навчання з професійною діяльністю за фахом під час навчання у магістратурі, а також на старших курсах бакалаврату. Окреслені проблеми спонукали нас до вивчення питання дуальної форми навчання майбутніх фахівців спеціальної освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз літературних джерел свідчить про те, що останнім часом вчені активно досліджують питання дуальної освіти (О. Бучинська, О. Давліканова, Я. Довгенко, О. Кравченко, В. Курок, І. Лилик, Н. Момот, М. Працьовий, О. Требенко, А. Чайковська, К. Яковенко та ін.). Зокрема, О. Давліканова досліджуючи проблему розвитку менеджменту дуальної освіти в Україні, розробила його науково методичні засади та організаційні механізми [1]. У наукових працях А. Гребеник, В. Курок розкривається сутність дуальної освіти як інноваційної форми підготовки фахівців у закладах освіти [5]. М. Працьовитий, О. Требенко, О. Школьний та ін. вивчають можливість використання дуальної освіти у процесі фахової підготовки вчителів математики [11]. О. Довгенко, О. Кравченко, К. Яковенко та ін. описали концептуальні засади та історичні аспекти розвитку і становлення дуальної освіти, вітчизняний та зарубіжний досвід [2; 4; 9]. Актуальність проблеми дуальної освіти в умовах війни в Україні розкривається у науковій праці Н. Момон [10]. Наукові доробки вчених є вагомим внеском у вивчення проблеми дуальної освіти, оскільки розкривають та окреслюють практичні шляхи впровадження цієї форми навчання у заклади вищої освіти.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Дуальна освіта має широкий спектр впливу на майбутніх фахівців. Вона не просто підвищує якість практичної підготовки, а й значною мірою впливає на особистісні якості здобувачів вищої освіти. Зокрема, дуальна освіта забезпечує формування професійної мобільності майбутніх фахівців, оскільки сприяє формуванню їхньої готовності та швидкій адаптації до динамічних умов професійної діяльності. Вивчення можливостей впливу дуальної освіти на формування мобільності майбутніх фахівців є актуальним, зважаючи на те, що саме мобільність є однією з вагомих якостей сучасного фахівця, яка забезпечує його конкурентоспроможність та затребуваність на ринку праці.

Метою статті є обґрунтування актуальності дуальної форми навчання як умови формування

професійної мобільності майбутніх фахівців спеціальної освіти та дослідження стану проблеми дуальної освіти у практиці закладу вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 вересня 2018 р. № 660-р., дуальна форма освіти визначається як «спосіб здобуття освіти, що передбачає поєднання навчання осіб у закладах освіти з навчанням на робочих місцях на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації, як правило, на основі договору про здійснення навчання за дуальною формою здобуття освіти» [8].

Останніми роками проблема впровадження дуальної освіти в Україні активно розглядається на державному рівні, зокрема у жовтні 2019 року стартував пілотний проєкт з підготовки здобувачів освіти за дуальною формою здобуття освіти у закладах професійної передвищої та вищої освіти, який триватиме до 2023 року [3]. Вагомими результатами проєкту уже можна відзначити затверджене Положення про дуальну форму професійної (професійно-технічної) освіти [6] та проєкт Положення про дуальну форму навчання у закладах вищої та професійної освіти [7].

Розвиток дуальної освіти спрямований на підвищення якості професійної передвищої та вищої освіти, що передбачає створення умов для поєднання роботи з навчанням з метою ефективної підготовки майбутніх фахівців. Нам імponує думка М. Працьовитого, О. Требенко, О. Школьного та Я. Гончаренко про те, що впровадження дуальної форми навчання сприятиме збільшенню обсягу та зміні характеру практичної підготовки майбутніх педагогів, оскільки до закладу освіти прийде вже адаптований до колективу та умов праці професійно мотивований фахівець. Заклади вищої освіти отримають доступ до актуальної інформації про вимоги роботодавців до майбутніх педагогів, що дозволить розуміти реальні потреби та умови праці. Це забезпечуватиме оперативне оновлення змісту, методів та технологій підготовки майбутніх фахівців [11]. Успішність впровадження дуальної освіти передбачає урахування інтересів та потреб здобувача вищої освіти, закладу вищої освіти та роботодавців. В подальшому така співпраця може виявлятися у супроводі закладом вищої освіти професійного (кваліфікаційного) зростання фахівців.

В. Курок та А. Гребенко зазначають, що дуальна форма навчання сприяє створенню балансу між теоретичною та практичною підготовкою здобувачів вищої освіти, зменшує період адаптації до умов роботи, підвищує мотивацію до професійної діяльності, що в свою чергу зменшує ризики швидкої та частоті зміни професії [5, с. 244-245]. Отже, дуальна освіта сприяє мобільності в структурі професійної діяльності та навпаки, знижує

ймовірність міжпрофесійної мобільності. Це є значущим для будь, якої галузі, оскільки забезпечує збереженість контингенту фахівців. Важливим вважаємо це й для спеціальної освіти, мобільність фахівців якої широко проявляється у структурі самої професійної діяльності.

Погляди вчених свідчать про значущість дуальної освіти для підготовки висококваліфікованих та мобільних фахівців. Водночас впровадження дуальної освіти потребує вивчення стану затребуваності такої форми освіти серед здобувачів. З цією метою нами було проведено дослідження, у якому взяли участь 117 здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта (4-х курсів та магістратури). Для цього була розроблена анкета, питання якої спрямовані на визначення знань про дуальну освіту, ставлення до неї, поєднання їхнього навчання з професійною діяльністю. Анкета містила такі запитання:

1. Чи працюєте Ви?
2. Де і ким працюєте? (за умови ствердної відповіді на 1-ше питання).
3. Чи складно поєднувати навчання і роботу?
4. Чи відомо Вам про можливості навчання за дуальною формою здобуття вищої освіти?
5. Чи хотіли б Ви навчатись за дуальною формою здобуття вищої освіти?
6. Назвіть переваги дуальної освіти.
7. Назвіть недоліки дуальної освіти.

Анкетування респондентів відбувалось за допомогою додатку Google Forms. Участь в опитуванні була анонімною та добровільною.

За результатами опитування було визначено, що навчання і роботу поєднують 64,1% респондентів. При цьому за фахом працюють 48,71% здобувачів вищої освіти. Достатньо високі показники працевлаштування здобувачів вищої освіти під час навчання свідчать як про актуальність дуальної освіти, так і про її стихійність. Оскільки жоден із респондентів не навчається на дуальній формі здобуття освіти.

76,9% опитаних здобувачів вищої освіти зазначили, що поєднувати роботу і навчання складно. При цьому 17% цих респондентів не працюють, і саме труднощі поєднання навчання і роботи є однією з причин цього.

12% опитаних здобувачів вищої освіти знають про можливості та сутність дуальної освіти; 47,9% – знають лише загальні характеристики цієї форми навчання; 40,1% опитаних не володіють інформацією про дуальну освіту.

На запитання «Чи хотіли б Ви навчатись за дуальною формою здобуття вищої освіти?» більшість респондентів (55,5%) зазначили, що їм важко відповісти на це запитання. Труднощі відповіді на це запитання значною мірою можуть бути обумовлені не достатнім рівнем знань здобувачів вищої освіти про сутнісні характеристики

дуальної форми навчання. 34,2% опитаних виявили бажання навчатись на дуальній формі здобуття вищої освіти; 10,3% опитаних не обрали б цю форму.

Серед основних переваг дуальної форми навчання здобувачі вищої освіти визначили можливість отримати багато практичного досвіду та власне працевлаштування під час навчання (табл. 1).

Таблиця 1

Переваги дуальної форми навчання

Названі переваги	Кількість називань
Можливість поєднувати навчання і трудову діяльність	40
Можливість отримати багато практичного досвіду, закріпити теоретичні знання	28
Залучення фахівців-практиків до навчання	5
Працевлаштування	5
Раціональний розподіл часу на навчання і роботу	3
Вільний графік навчання	2
Саморозвиток, професійний розвиток	2
Не знаю	48

У процесі дослідження також було визначено, які недоліки виділяють здобувачі вищої освіти у дуальній формі навчання. Результати представлено у табл. 2.

Таблиця 2

Недоліки дуальної форми навчання

Названі недоліки	Кількість називань
Недостатність вільного часу	35
Перебування на практиці лише в одному закладі	5
Не всі можуть її отримати	2
Не має недоліків	19
Не знаю (або не володію інформацією про цю форму навчання)	57

Аналіз відповідей опитаних щодо визначення переваг та недоліків дуальної освіти також свідчить про недостатність уявлень та знань здобувачів вищої освіти про цю форму навчання.

Отримані результати дослідження підтверджують актуальність дуальної освіти як у науково-практичному аспекті, так і безпосередньо для здобувачів вищої освіти. На нашу думку, ефективність впровадження дуальної форми навчання для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 016 Спеціальна освіта забезпечується наступними шляхами:

– удосконалення нормативно-правової бази з питань впровадження дуальної форми здобуття освіти у закладах вищої освіти;

– посилення співпраці закладів вищої освіти з роботодавцями, зокрема залучення їх до освітнього процесу, розробки освітньо-професійних програм, проведення занять та ін.;

– ознайомлення здобувачів вищої освіти з можливостями дуальної форми навчання та вивчення запитів на її реалізацію;

– розробка відповідних освітньо-професійних програм для організації дуальної форми навчання;

– удосконалення дистанційних форм навчання у закладі вищої освіти;

– розробка нових методів, технологій дуальної форми здобуття вищої освіти та ін.

Висновки. Дуальна освіта є інноваційною формою навчання, спрямованою на підвищення якості підготовки фахівців. Впровадження дуальної форми навчання є актуальним для закладів вищої освіти, зокрема у процесі підготовки майбутніх фахівців спеціальної освіти, практичний досвід для яких набуває вагомого значення. Навчання здобувачів вищої освіти на дуальній формі здобуття освіти сприятиме підвищенню рівня їхньої професійної мобільності, оскільки потребуватиме активності, готовності до виконання різних видів діяльності, швидкої адаптації до змінних умов.

Проведене дослідження засвідчило, що дуальна освіта дійсно є необхідною у закладі вищої освіти, зважаючи на значну кількість здобувачів, які поєднують навчання та роботу за фахом. І хоча вони недостатньо ознайомлені з можливостями та особливостями дуальної освіти, все ж висловлюють інтерес до неї та бажання навчатись за такою формою. Це обумовлює необхідність удосконалення існуючої системи вищої освіти в аспекті дуальної форми навчання. Проведене дослідження потребує подальшого вивчення, зокрема думки та готовності роботодавців щодо дуального навчання здобувачів спеціальності 016 Спеціальна освіта, створення навчально-методичного забезпечення у закладі вищої освіти для реалізації дуальної освіти з метою формування мобільного та компетентного фахівця спеціальної освіти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Васильєва Т.А., Давліканова О.Б. Сценарне планування перспективного розвитку вітчизняного патерну менеджменту дуальної вищої освіти. *Вісник Сумського Державного Університету. Серія «Економіка»*. Суми, 2020. №2. С. 203-212. URL : https://visnyk.fem.sumdu.edu.ua/issues/2_2020/25.pdf

2. Довгенко Я.О., Яременко Л.І., Яременко Ю.В. Впровадження дуальної освіти у виші: переваги та ризики. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 28. URL : <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/511>

3. Думки роботодавців про дуальну освіту : аналітичний звіт : за результатами дослідження обізнаності роботодавців про дуальну форму здобуття освіти та досвіду участі у пілотному проєкті із її запровадження на 8 рівні фахової передвищої та вищої освіти України / О.В. Бучинська, О.Б. Давліканова, І.В. Лилик, А.Б. Чайковська. Київ, 2020. 98 с. URL : <https://library.fes.de/pdffiles/bueros/ukraine/16664.pdf>

4. Кравченко О.Л. Дуальна освіта в Україні: від концепції до практики. *Молодий вчений. Педагогічні науки*. 2021. № 2(90). С. 64-69. URL : <https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/373>

5. Курок В., А. Гребеник Дуальна освіта як інноваційна форма підготовки фахівців у закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2020. № 1. С. 239-248.

6. Наказ Міністерства освіти і науки України «Про затвердження Положення про дуальну форму здобуття професійної (професійно-технічної) освіти» від 12.12.2019 № 1551. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0193-20#Text>

7. Проєкт наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження положення про дуальну форму здобуття вищої та фахової передвищої освіти» <https://mon.gov.ua/news/mon-proponuyedo-gromadskogo-obgovorennya-proyekt-nakazu-pro-zatverdzhennya-polozhennya-pro-dualnu-formu-zdobuttya-vishoyi-ta-fahovoyi-peredvishoyi-osviti>

8. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції підготовки фахівців за дуальною формою здобуття освіти» від 19 вересня 2018 р. № 660-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/660-2018-%D1%80#Text/>

9. Яковенко К.В. Реалізація дуальної системи освіти в підготовці майбутніх фахівців з інформаційних технологій. *Проблеми та перспективи формування національної гуманітарно-технічної еліти* : зб. наук. пр. / ред. О.Г. Романовський. Харків : НТУ «ХПІ», 2016. Вип. 45 (49) : матер. 2-ї міжнар. наук.-практ. конф. : «Ідеї академіка Івана Зязюна у працях його учнів і соратників», 25-26 травня 2016 р. Ч. 1. С. 205-213.

10. Momot N. Development of the educational process in war-time through dual education. *Вчені записки Університету «КРОК»*. №3(67), 2022. С. 103-113. URL: <https://snku.krok.edu.ua/index.php/vcheni-zapiski-universitetu-krok/article/view/518/548>

11. Pratsiovytyi M., Trebenko O., Shkolnyi O., & Goncharenko Y. (2022). Дуальна освіта як засіб забезпечення належної якості професійної підготовки вчителів математики в сучасній Україні. *Фізико-математична освіта*. 2022. № 36(4), С. 64–69. URL: <https://doi.org/10.31110/2413-1571-2022-036-4-009>